

Broj : 110/10

POSEBAN IZVJEŠTAJ

UN Konvencija o pravima djeteta i
Porodični zakon Republike Srpske

I UVOD

Ombudsman za djecu Republike Srpske, postupajući po službenoj dužnosti, a na osnovu ovlašćenja utvrđenih Zakonom o ombudsmanu za djecu Republike Srpske¹, konstatuje potrebu podnošenja ovog Posebnog izvještaja kojim ukazuje na povredu osnovnih prava i interesa djece do kojih dolazi zbog neusklađenosti Porodičnog zakona Republike Srpske² sa zahtjevima i osnovnim principima UN Konvencije o pravima djeteta.

Prihvatajući Konvenciju država prihvata obavezu da prava garantovana Konvencijom obezbijedi za svako dijete, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, i istovremeno preuzima obavezu preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi se prava garantovana Konvencijom i ostvarila.³

Slijedom konstatovanih povreda prava djeteta u postupcima koji proističu iz Porodičnog zakona pred nadležnim organima, prije svega pred centrima za socijalni rad i sudovima, Ombudsman za djecu ukazuje na neophodnost izmjena i dopuna Porodičnog zakona, kako bi se stekli uslovi za ostvarivanje prava garantovanih Konvencijom koja uređuje Porodični zakon.

Cilj Posebnog izvještaja je da ukaže na slabosti i definiše mjere za postizanje većeg stepena zaštite prava djeteta.

II –OVLAŠĆENJA OMBUDSMANA

Nadležnosti i ovlašćenja institucije Ombudsmana za djecu utvrđene su Zakonom, kojim je između ostalog utvrđeno

Ombudsman za djecu je nezavisan i samostalan u obavljanju poslova utvrđenih ovim Zakonom i niko nema pravo da utiče na njegov rad i postupanje.

¹ Zakon o ombudsmanu za djecu Republike Srpske /Službeni glasnik Republike Srpske broj 103/08/

² Porodični zakon Republike Srpske /Službeni glasnik Republike Srpske broj 54/02/

³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 2.

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu postupa u okviru Ustava, zakona i drugih propisa i opštih akata, kao i međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, rukovodeći se načelom pravičnosti i morala.⁴

Ombudsman za djecu

- 1) prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;
- 3) prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,⁵

Ombudsman za djecu je ovlašćen da Vladi, odnosno Narodnoj skupštini podnese inicijativu za izmjenu ili dopunu zakona i drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi zbog nedostatka u propisima, kao i da inicira donošenje novih zakona, drugih propisa i opštih akata, kada smatra da je to od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta.

Vlada, odnosno, nadležni odbor Narodne skupštine dužni su da razmatraju inicijative koje podnosi Ombudsman za djecu.⁶

II RELEVANTNI PROPISI

UN Konvencija o pravima djeteta

Član 2.

Države potpisnice ove Konvencije poštuju i obezbjeđuju prava sadržana u Konvenciji svakom djetetu pod njihovom jurisdikcijom, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status djeteta ili njegovog roditelja ili zakonitog staratelja.

Države potpisnice preduzimaju sve potrebne mjere kako bi se obezbijedila zaštita djeteta od svih oblika diskriminacije ili kazne zasnovane na statusu, aktivnostima, izraženom mišljenju ili uvjerenju roditelja, zakonitih staratelja ili članova porodice djeteta.

⁴ Zakon o ombudsmanu za djecu, član 3.

⁵ Zakon o ombudsmanu za djecu, član 5.

⁶ Zakon o ombudsmanu za djecu, član 7.

Član 3.

U svim aktivnostima koje se tiču djece od primarnog značaja su interesi djeteta bez obzira na to da li ih provode javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.

Član 6.

Države potpisnice priznaju da svako dijete samim rođenjem ima pravo na život.

Države potpisnice obezbjeđuju u najvećoj mogućoj mjeri opstanak i razvoj djeteta.

Član 7.

Dijete se prijavljuje odmah nakon rođenja i od rođenja ima pravo na ime, pravo na državljanstvo i, ako je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo da se oni brinu za njega.

Član 8.

Države potpisnice se obavezuju da poštuju pravo djeteta na očuvanje svog identiteta, uključujući državljanstvo, ime i porodične veze kako je to priznato zakonom, bez nezakonitog miješanja.

Član 9.

Države potpisnice obezbjeđuju da nijedno dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležni organi na osnovu sudskog uvida odluče, u skladu s odgovarajućim zakonom i procedurama, da je takvo razdvajanje neophodno i u najboljem interesu djeteta. Takva odluka može biti neophodna u određenom slučaju, kao npr. ako roditelji zlostavljaju ili zanemaruju dijete ili ako žive odvojeno pa se mora donijeti odluka o mjestu stanovanja djeteta.

U svakom postupku, u skladu sa stavom 1, sve zainteresovane strane dobit će priliku da učestvuju u postupku i da iznesu svoje mišljenje.

Države potpisnice poštuju pravo djeteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da održava lične odnose i neposredne kontakte sa oba roditelja na stalnoj osnovi, osim ako je to u suprotnosti sa najboljim interesima djeteta.

Član 12.

Države potpisnice obezbjeđuju djetetu koje je sposobno formirati svoje vlastito mišljenje pravo slobodnog izražavanja tog mišljenja o svim pitanjima koja se tiču djeteta, s tim što se mišljenju djeteta posvećuje dužna pažnja u skladu sa godinama života i zrelošću djeteta.

U tu svrhu, djetetu se posebno daje prilika da bude saslušano u svim sudskim i administrativnim postupcima koji se odnose na njega, bilo neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa, na način koji je u skladu sa proceduralnim pravilima nacionalnog zakona.

Član 13.

Dijete ima pravo na slobodu izražavanja koja obuhvata i slobodu da traži, prima i daje informacije i ideje svih vrsta, bez obzira na granice, bilo usmeno ili pismeno ili preko štampe, umjetnosti ili nekog drugog medija po izboru djeteta.

Član 14.

Države potpisnice poštuju pravo djeteta na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti.

Države potpisnice poštuju prava i dužnosti roditelja i, ako je takav slučaj, zakonitih staratelja da usmjeravaju dijete u ostvarivanju njegovog prava na način koji je u skladu sa razvojem njegovih sposobnosti.

Član 16.

Ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prijepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled.

Dijete ima pravo na zaštitu od takvog miješanja ili napada.

Član 18.

Države potpisnice će uložiti sve napore kako bi se uvažavalo načelo da oba roditelja imaju zajedničku odgovornost u podizanju i razvoju djeteta.

Roditelji, ili zakonski staratelj imaju glavnu odgovornost za podizanje i razvoj djeteta. Interesi djeteta su njihova osnovna briga.

Član 19.

Države potpisnice preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu dok je na brizi roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.

Član 24.

Države potpisnice priznaju pravo djeteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju. Države će nastojati da ni jednom djetetu ne bude uskraćeno pravo na takvu zdravstvenu zaštitu.

Član 28.

Države potpisnice priznaju pravo djeteta na obrazovanje.

Član 31.

Države potpisnice priznaju pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na igru i rekreaciju koja odgovara uzrastu djeteta i slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti.

Član 39.

Države potpisnice preduzimaju sve odgovarajuće mjere za bolji fizički i psihički oporavak i socijalnu reintegraciju djeteta koje je žrtva zloupotrebe, mučenja ili nekog drugog oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupka ili kažnjavanja, ili oružanih sukoba.

III – ANALIZA

Republika Srpska je 2002. godine donijela Porodični zakon i istim na žalost nije uspostavila sistem kompatibilan savremenom evropskom zakonodavstvu i praksi. Prije svega misli se na prava djeteta kako ih utvrđuje Konvencija o pravima djeteta.

Naime, postojeći zakon normativno ne uređuje prava djeteta u porodici na način da su ona samostalna i posebna i da dužnosti roditelja iz njih proizilaze.

Koncept je stao na stanovištu, da roditelji imaju prava i dužnosti.

Konvencija o pravima djeteta jedinstven je međunarodni dokument koji je u vrlo kratkom vremenu prihvaćen od tako velikog broja zemalja. Konvencija utvrđuje standarde i univerzalne principe i obavezuje da sva prava garantovana Konvencijom pod istim uslovima budu obezbijeđena za svako dijete bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Ono što je posebno važno Konvencija po prvi put uvodi djecu kao subjekte međunarodnog prava i zaštite, kao lica koja imaju pravo na svoja ljudska prava.

Ako je prema Konvenciji, porodica osnovna i prirodna sredina za rast i dobrobit djece,⁷ onda je i prirodno da u toj sredini dijete bude priznato kao subjekt prava koje u porodici ima aktivnu ulogu i mogućnost zaštite svojih prava.

Ako se Porodičnim zakonom uređuju porodično pravni odnosi između roditelja i djece, kao i odnosi između drugih bližih srodnika,⁸ onda bi zakon morao prepoznati i prava i obaveze svih, i roditelja i djece.

Konvencija utvrđujući prava djeteta, utvrđuje i četiri osnovna principa koji obavezuju, a to su

- najbolji interes djeteta mora da bude prioritet,
- zaštita djeteta od bilo kojeg oblika diskriminacije,
- pravo na opstanak i razvoj,
- pravo na poštivanje njihovih stavova.

Ako neki od ovih principa (ako je uopšte moguće praviti bilo kakvo rangiranje) treba biti u prioritetu, onda je to najbolji interes djeteta, jer ako taj princip nije ostvaren, dovedeno je u pitanje svako od prava garantovanih Konvencijom. To znači, da o bilo kojem pravu djeteta govorimo, ono neće biti obezbijeđeno i osigurano ako pri tom nije postignut najbolji interes djeteta.

Nije moguće očekivati da Konvencija utvrdi elemente koji znače najbolji interes djeteta, nije moguće to ni zakonom urediti, iz prostog razloga što je previše situacija, a svako dijete i u svakom postupku ima pravo na dužnu pažnju, ima pravo na poštovanje, za svako dijete i u svakom postupku pristup treba da bude takav da se postigne najbolji interes baš za njega.

Pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja, koje zakon nije na adekvatan način prepoznao, znači pravo djeteta da aktivno učestvuje u rješavanju svih pitanja koja utiču na njegov život, uključujući i to da bude saslušano u svakom postupku koji se na njega odnosi. Ovo pravo, koje je jedno od osnovnih principa Konvencije obavezuje da se djetetu osigura i da mu se omogući da izrazi svoj stav. Mišljenje koje dijete ima pravo slobodno izraziti treba prihvatiti u skladu sa njegovim uzrastom i njegovom sposobnosti da to učini. Konvencija ne postavlja nikakva ograničenja vezano za godine djeteta, zdravstveno stanje i slično, ona uspostavlja pravo koje mu treba omogućiti. Odluka o ostvarivanju prava u konačnom, bi se morala zasnivati na mišljenju djeteta i ocjeni stručnjaka.

U praksi vrlo često imamo situacije u kojima sukobljeni roditelji, babe i dede obilaze različite institucije tražeći prava za sebe, dokazujući kako su baš oni najbolji za dijete, a pri tom,

⁷ Konvencija o pravima djeteta, Preambula

⁸ Porodični zakon Republike Srpske, član 1.

najbolji interes djeteta ostaje po strani. U takvim situacijama dijete se ne doživljava kao subjekt u postupku, jer ono samo čeka da neko drugi odluči o nečemu što je za njega izuzetno važno.

U namjeri da dođe do mišljenja onih koji svakodnevno vode postupke i odlučuju o pravima djeteta u skladu sa Porodičnim zakonom, Ombudsman za djecu je organizovao rasprave na temu „Porodični zakon i prava djeteta,, u Banjaluci, Doboju i Trebinju. Raspravi su prisustvovali predstavnici centara za socijalni rad ovih regija, predstavnici ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, predstavnici Ministarstva za porodicu, sport i omladini, Gender centra, Advokatske komore, pravnih fakulteta, predstavnici osnovnih i srednjih škola, Unicef, Osce i druge nevladine organizacije.

Stavovi izneseni na raspravama mogu se sumirati na način

- za donošenje odluke o uređenju viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi treba utvrditi nadležnost suda, a na prijedlog centra, iz razloga što izvršenje odluka centra u praksi ne funkcioniše, one se ne izvršavaju,
- izdržavanje djeteta -plaćanje alimentacije i uređenje viđanja su najčešći problemi, gdje postupci traju jako dugo, a kada se odluka donese ista se ne izvršava,
- davanje saglasnosti roditelja za npr.putnu ispravu djetetu sa kojim ne živi treba biti regulisano presudom o razvodu na način da roditelj sa kojim dijete živi ima pravo odlučiti o tome,
- zakon mora utvrditi i pravo djeteta na kontakte i viđanje sa srodnicima,
- nema adekvatne reakcije za roditelje koji ne postupaju u interesu djeteta,
- uvesti novo poglavlje -prava djeteta,
- centri za socijalni rad imaju velika ovlašćenja i veliku odgovornost u postupcima koje vode u skladu sa zakonom, a da pri tom nisu dovoljno ni materijalno ni kadrovski osposobljeni,
- neophodna je edukacija zaposlenih u centrima za socijalni rad i razmjena iskustava unutar struke,
- neophodno je uspostaviti savjetovalište za porodicu, jer porodica danas pored finansijske treba i pomoć stručnjaka različitih profila,

U skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, Ombudsman za djecu Republike Srpske podnosi

INICIJATIVU

za izmjene i dopune Porodičnog zakona Republike Srpske,

kako bi novi standardi u oblasti prava djeteta omogućili da, dijete bude subjekt u porodičnim odnosima, da mu se omogući ostvarivanje prava garantovanih Konvencijom, da se roditelji učine odgovornijim za postupanje u interesu djeteta, a rad nadležnih organa kvalitetniji

Zato je neophodno izmjenama zakona utvrditi da

- DIJETE ima pravo na ime i pravo na državljanstvo,
- DIJETE ima pravo da zna ko su mu roditelji, bez obzira na uzrast i to pravo može biti ograničeno samo ovim zakonom,
- DIJETE ima pravo da živi sa svojim roditeljima, a to pravo može biti ograničeno samo odlukom suda kada je to u interesu djeteta,
- DIJETE ima pravo održavati lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi i to pravo može biti ograničeno samo u sudskom postupku, a u najboljem interesu djeteta
- DIJETE ima pravo učestvovati u postupku i izraziti svoje mišljenje o tome sa kojim roditeljem će živjeti,
- DIJETE ima pravo da održava lične odnose i sa srodnicima –bakom i dedom i drugim licima sa kojima ga vezuje bliskost, i ovo pravo može samo u sudskom postupku biti ograničeno zbog interesa djeteta, prijedlog za održavanje kontakta djeteta i bliskih srodnika mogu podnijeti bliski srodnici-baka i deda, i dijete
- DIJETE ima pravo na obrazovanje u skladu sa svojim sposobnostima i svojim sklonostima,
- DIJETE ima pravo na životne uslove neophodne za njegov opstanak i razvoj,
- DIJETE ima pravo na zaštitu od nezakonitog mješanja u njegovu privatnost i porodicu,
- DIJETE ima pravo tražiti zaštitu svojih prava pred nadležnim organom,
- DIJETE ima pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja, i pravo da se njegovom mišljenju posveti dužna pažnja u svim stvarima i svim postupcima koji ga se neposredno tiču. Mišljenje djeteta uzet će se u obzir u skladu sa njegovim godinama i sposobnosti da to izrazi.
- DIJETE ima pravo na zaštitu od zlostavljanja, zanemarivanja i svake vrste eksploatacije

Zakonom je potrebno precizirati i da

- roditelj grubo zanemaruje roditeljske dužnosti i kada 3 mjeseca ne izvršava obavezu izdržavanja djeteta - ne plaća alimentaciju, i
- kada ne stvara uslove, onemogućava ili sprečava, ostvarivanje kontakta djeteta sa drugim roditeljem ili bliskim srođnicima,
- izričito zabraniti fizičko kažnjavanje djece,
- utvrditi pravo na besplatnu pravnu pomoć, bez obzira na socijalni status, u svim slučajevima i postupcima ostvarivanja prava na izdržavanje.

-u tekstu zakona riječi „maloljetna lica“i „maloljetna djeca“ treba zamijeniti sa „dijete“

-roditelji imaju pravo i dužnost upoznati dijete sa njegovim pravima i omogućiti mu njihovo ostvarivanje.

Predloženi tekst za izmjenu Porodičnog zakona su zahtjevi UN Konvencije o pravima djeteta, ali i zahtjevi podnositelaca žalbi koje je Institucija primila u 2009.godini i koji se najvećim dijelom odnose upravo na naprijed iznesene zahtjeve, ali i institucija koje svakodnevno vode postupke i odlučuju o pravima djeteta.

Očekujem da razumijete potrebu za usklađivanje Porodičnog zakona sa novim standardima u oblasti prava djeteta, te da će te, u skladu sa navedenim preduzeti potrebne aktivnosti.

Očekujem da Instituciju u skladu sa članom 9.Zakona o ombudsmanu za djecu obavijestite o mjerama koje ste preduzeli.

S poštovanjem,

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac